

Ганна ЖАЛДАКаспірантка кафедри менеджменту,
Національний технічний університет України «КПІ»**Наталія СІМЧЕНКО**доктор економічних наук,
професор кафедри менеджменту,
Національний технічний університет України «КПІ»

КЛАСИФІКАЦІЯ ІННОВАЦІЙ ТА ЇХ СОЦІАЛЬНИЙ ПІДВИД

Стаття присвячена класифікації інновацій як важливого чинника економічного розвитку. Досліджується роль та значущість соціальних інновацій в умовах становлення соціально орієнтованої ринкової економіки. Здійснено класифікацію соціальних інновацій за структурно-функціональним поділом.

Ключові слова: соціальні інновації, класифікація соціальних інновацій за структурно-функціональним поділом, соціально орієнтована ринкова економіка.

Сучасні економічні реалії України все більше визначають необхідність наукового обґрунтування інноваційного розвитку як обов'язкової складової економічного зростання суб'єктів господарської діяльності. В умовах розбудови соціально орієнтованої ринкової економіки України традиційні форми економічного зростання виявилися здебільшого неефективними, оскільки не здатні повністю забезпечити ефективну переорієнтацію економічної системи. Стратегічною передумовою стійкого соціально-економічного прогресу стає діяльність підприємств нового типу, орієнтованих на формування «нової економіки», гармонізований та збалансований розвиток людини, підприємства та довкілля. Це змушує шукати нові механізми забезпечення базових потреб захищеності населення, які б сприяли зростанню конкурентоспроможності та згуртованості суспільства. У зв'язку з цим останнім часом актуалізувалася проблема використання результатів науково-технічного прогресу в інтересах людства, а саме - підвищення якості життя населення, відтворення соціального і людського потенціалу, формування інтелектуального потенціалу нації. У такому контексті особливої значущості набувають соціальні інновації, що максимально сприяють розвитку особистості, збагачують соціальні взаємодії у сферах науки та техніки, покращують структуру соціального простору.

Наявні фахові джерела обмежено віддзеркалюють соціальні аспекти через відсутність повного уявлення щодо місця, ролі та всеосяжності поля соціальних інновацій та визначення їх відмінностей. Розуміння історичних аспектів формування цього поняття та особливості сучасних підходів до визначення основних класифікаційних ознак у рамках глобальності їх дії у межах всього суспільства є надзвичайно важливими в сучасних умовах.

Основною метою нашої статті є виявлення ролі та значущості соціальних інновацій у їх класифікації, а також визначення основних класифікаційних ознак соціальних інновацій за структурно-функціональним поділом.

Велика кількість дослідників вивчала питання про те, яку роль відіграють інновації у соціально-економічному розвитку людства. Напрацювання багатьох вчених у сфері інновацій та наявність значної кількості їх класифікацій переконливо доводять, що інновації є провідним важелем розвитку суспільства. Класифікація інновацій дозволяє виявити характер інноваційних процесів, визначитися у розробці напрямків інноваційної діяльності, розробити форми і методи впливу на них, а також розподілити інновації на конкретні групи за певними критеріями. Побудова класифікаційної схеми інновацій починається з визначення класифікаційної ознаки, що становить відмінну властивість цієї групи інновацій, її головну рису.

На початку дослідження інновацій їх класифікація була досить однобокою, оскільки охоплювала лише якусь одну ознаку, частіше за все класифікація стосувалась нових технологій та досягнень науки, соціальні інновації не входили до загальної системи класифікації.

У першій класифікації, яка була запропонована Й. Шумпетером, було виділено п'ять типів інновацій. Можна стверджувати, що в перших двох пунктах інновація виступає у формі продукту, а в решті – як процес. Це виявляється у практиці господарювання: «інновація – продукт», «інновація - процес», між якими існують щільна взаємодія та взаємозалежність [1]. Крім напрацювань Й. Шумпетера, були розроблені і інші підходи до класифікації інновацій, а також до виділення її критеріїв. Зокрема, Г. Менш виділив базисні, поліпшуючі інновації (сприяють появі нових галузей і нових ринків) і «псевдоінновації» – умовні нововведення (поліпшують якість предмету або незначно змінюють елементи технологічного процесу) [12]. Такий підхід Г.Менша має дещо обмежений характер, оскільки розглядає тільки технологічні інновації та використовує при цьому єдиний критерій класифікації, в ролі якого виступає ступінь радикальності інновацій, рівень її новизни. Американський дослідник Р. Фостер теж розглядає технологічні інновації, які класифікує через граничні

значення функціональних параметрів продукції чи технології (називає їх «технологічною межею»): «Технологічна межа є тією причиною, через яку продукти в кінцевому підсумку перестають приносити дохід компаніям» [8].

За Р. Фостером інновації поділяються на еволюційні, революційні та псевдоінновації, крім того еволюційна інновація дає менший приріст корисних властивостей вихідної базової моделі. Після цього настає період псевдоінновацій, новизна яких полягає у зміні дизайну, пакування тощо. К. Павітт спільно з Д. Тіддом та Д. Бессантом у ході своїх досліджень прийшли до висновку, що найголовнішою ознакою інновацій є зміни, таким чином підтримали ідеї К. Фрімена та згрупували інновації на продуктові та процесні. Автори рекомендують обов'язково враховувати і таку ознаку, як ступінь новизни, оскільки просте вдосконалення дизайну і винахід абсолютно нового продукту чи послуги неоднаково впливають на розвиток суспільства. Дещо інший, соціально орієнтований підхід до класифікації інновацій запропонував Б. Санто [5]. Основною ознакою у його класифікації виступає характер суспільних цілей. Але у цій концепції не враховується поділ інновацій на технологічні і нетехнологічні [2].

На сьогодні класифікація інновацій є досить різноманітною. Деякі дослідники виділяють близько ста підходів до класифікації інновацій, проте все ще не існує загальноприйнятої моделі [11]. Разом з тим виділяють традиційну класифікацію, яка базується на групі типологій, в основі яких такі класифікаційні ознаки, як: джерела для інновацій, область використання, рівень новизни, масштаби розповсюдження, темпи здійснення тощо.

Ретроспективний аналіз засвідчує, що актуальність дослідження впливу соціальних інновацій на діяльність людства обумовлено розвитком соціально орієнтованості ринкової економіки наприкінці ХХ століття. Як окремий вид, соціальні інновації почали розглядатися у зв'язку із необхідністю усвідомлення методології впровадження нових форм стимулювання та мотивації трудової діяльності, подолання психологічного опору людей інноваціям у межах упровадження відповідних моделей менеджменту тощо. Вперше на них звернули увагу соціологи та розглядали їх як стадію загального процесу соціальної зміни. У ХХІ ст. в умовах поширення глобалізаційних процесів головним елементом інноваційної діяльності стала креативність, тобто здатність суб'єкта висувати нові ідеї, принципи, що мають корисний соціальний ефект, а також розробляти і освоювати не відомі раніше способи виробництва різних благ [8]. Розгляд соціальних інновацій став більш осмисленим та об'єктивно необхідним.

Організаційні інновації є складовою частиною соціальних інновацій, оскільки забезпечують упровадження нового організаційного методу в діяльність підприємства, в організації робочих місць або зовнішніх зв'язків. На відміну від організаційних, соціальні інновації є більш варіабельними, перебувають у тісному зв'язку з конкретними формами культури, з груповими та особистісними якостями реципієнтів, тому їх сприйняття та результати можуть суттєво відрізнятись у різних національних чи мовних регіонах. Для соціальних інновацій характерною є наявність широкої соціальної бази, розробка яких вимагає колективної творчості.

Впровадження та використання соціальних інновацій не вимагає великих матеріальних та фінансових витрат. Разом із тим їх вартість є високою, оскільки предметом змін є суспільство, статуси, форма поведінки, міжгрупові та міжособистісні стосунки, здоров'я та благополуччя.

У процесі аналізу сучасних авторів класифікацій інновацій [1-3; 5-7; 10] ми переконалися, що її можна проводити за різними схемами, використовувати різні класифікаційні ознаки. Інновації – це вже не просто винаходи, спрямовані на якийсь конкретний результат, і не ніша для генія-одинака, що прагне здивувати світ. Інновації стають усе більш глобальними. Широке застосування мережевих технологій і відкритих стандартів знімає будь-які перешкоди – географічні й інформаційні. У контексті зазначеного інновації не повинні залишатися на рівні технологій, товарів, бізнес-моделей або бізнес-політики. Саме «соціальні інновації» – створення нових і прикладних структур, що змінять характер діяльності, взаємини і взаємодію людей, – стають найважливішим аспектом бізнесу ХХІ ст. Соціальні інновації стають обов'язковим елементом класифікації, важливою складовою досягнення успіху на ринку [8].

Під соціальними інноваціями слід розуміти процеси, у результаті яких відбуваються суттєві зміни у стосунках між людьми, групами, що призводить до формування нових зв'язків між ними та більш повного задоволення нових духовних, інтелектуальних та інших потреб суспільства, збереження довкілля, охорони здоров'я, створення нових організацій та зв'язків більш високого рівня розвитку. Це визначення доволі доступне та показує, що соціальні інновації стосуються саме соціальної сфери, мають індивідуальний характер та спрямовані на покращення умов життя кожного із нас і в охороні здоров'я, і у освіті, і у культурі, і у підприємстві, і у інших областях діяльності соціуму. Крім того, оскільки соціальні інновації мають доволі специфічний характер, необхідно опрацювати класифікацію такого виду інновацій з метою його відокремлення від інших видів та виявлення найбільш необхідних класифікаційних принципів, що дасть можливість безпомилково віднести інновації саме до соціальних та полегшить управління ними.

Виходячи з вищевказаного, ми пропонуємо наступну класифікацію соціальних інновацій:

1. Відносно закономірностей розвитку конкретного суспільства:
 - запозичені (внутрішньо-обумовлені, із зовнішнім змістовим джерелом);
 - органічні (внутрішньо-обумовлені, з властивостями цього суспільства);
 - експансивні (зовнішньо-обумовлені, із зовнішнім змістовим джерелом);
 2. За рівнем вияву:
 - на рівні держави (макрівияву);
 - на рівні регіону (мезовияву);
 - на рівні підприємства (мікрівияву);
 - на рівні людини (нановияву);
- За сферою регулювання трудових відносин:
- у сфері соціального партнерства;
 - у сфері соціального підприємництва;
 - у сфері мотивації праці;

- у сфері оплати праці та субсидій;
- у сфері регулювання праці інвалідів;
- у сфері регламентації трудової діяльності та трудової етики;

3. За рівнем розвитку корпоративної соціальної відповідальності:

- економічні;
- соціальні;
- екологічні;
- інституційні;

4. За економічним рівнем розвиненості соціального партнерства:

- мегарівня (у межах держав);
- макрорівня (у межах держави і профспілок);
- мезорівня (у межах регіонів);
- мікрорівня (у межах підприємства: між керівництвом та персоналом);

5. За інтенсифікацією системи заходів у сфері безпеки та охорони праці:

- соціально-економічні;
- організаційно-технічні;
- санітарно-гігієнічні;
- лікувально-профілактичні;
- За ступенем розвитку охорони здоров'я:
- глобальні;
- стратегічні;
- системні;
- локальні;

6. За масштабами впливу на екосистему:

- транснаціональні;
- національні;
- регіональні;

7. За рівнем освіти:

- первинні (на рівні дошкільної освіти);
- основні (на рівні загальної середньої освіти);
- вторинні (на рівні вищої освіти);

8. За напрямом розвитку культури:

- морально-етичні;
- ціннісно-орієнтовані;
- гуманістичні;
- нормативно-регулюючі.

Як бачимо, соціальні інновації охоплюють принципово інші аспекти діяльності, характеризуються глобальністю, всеосяжністю та глибиною. Це, перш за все, пояснюється багатогранністю явищ соціального буття. Сутність соціальних інновацій полягає у створенні нової, більш ефективної форми виробництва, яка поєднує на якісно новому рівні такі елементи, як культура, організація та особистість. Тому до класифікації соціальних інновацій увійшли такі важливі чинники: розвиток суспільства, освіта, культура, безпека праці та охорона здоров'я, корпоративна соціальна відповідальність, соціальне партнерство. Низка складних соціально-економічних та трудових питань розв'язуються за допомогою соціального партнерства разом із представниками профспілок, підприємств, держави та інших структур. Соціальне партнерство є дієвим механізмом еволюційних змін суспільства. Соціальні інновації забезпечують створення умов гуманізації та інноваційного розвитку соціального сервісу.

Слід зазначити, що особливо важливою є роль

соціальних інновацій і у сфері охорони здоров'я, де склалася дуже несприятлива ситуація. Гостра соціально-економічна криза в Україні і фінансування охорони здоров'я за залишковим принципом призводять до значного погіршення загального стану здоров'я населення. При цьому послуги приватних клінік для більшості залишаються недоступними, а тільки 10-20% населення у змозі оплачувати медичні послуги. Внаслідок цього смертність в Україні перевищує народжуваність, йде процес омолодження хвороб і старіння населення [8]. Рівень народжуваності в Україні вже давно не забезпечує навіть простого відтворення. Поряд із депопуляцією варто зазначити й негативні зміни в якісних показниках здоров'я населення. В Україні стала реальною загроза епідемії туберкульозу — понад 700 тис. громадян хворіють на цю хворобу, нараховується 740 тис. хворих онкологічного профілю, 76 тис. наркотично залежних та 1,2 млн. психічно хворих. Спостерігаються найвищі в Європі темпи поширення ВІЛ/СНІДу. За даними експертів, 550 тис. мешканців України є ВІЛ-інфікованими. У зв'язку із цим, головним завданням перед суб'єктами господарювання, державою та суспільством загалом є підвищення рівня і якості життя людини. Саме у цьому виявляється необхідність розвитку соціально орієнтованої інноваційної діяльності та стимулювання впровадження соціальних інновацій.

Практика показує, що у тих країнах, які обрали соціально-економічний тип розвитку, саме соціальні інновації формують середовище, що підвищує умови, якість та тривалість життя населення, сприяє науково-технічним, технологічним інноваціям, забезпечує їх поширення, підвищує ефективність користування, а також створює структуру соціального простору. І навпаки, там, де спостерігаються протиріччя між соціальними цілями державної політики та її реальними діями, виникають конфлікти, загострюються соціальні проблеми, підвищується ступінь недовіри. Довіра, чесність, впевненість у поведінці – необхідні фактори стійкості суспільної структури і розвитку соціального простору.

З огляду на вищесказане основними напрямками соціально орієнтованої інноваційної діяльності мають стати:

1. Збільшення соціальної активності за рахунок упровадження соціальних інновацій, залучення у процес вирішення соціальних проблем широких прошарків населення; ведення соціально-відповідального бізнесу тощо.

2. Інформатизація соціальної сфери – створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб і реалізація прав суспільства на основі використання інформаційних ресурсів. Разом з тим слід наголосити на необхідності регулювання використання інформаційних ресурсів для молодого покоління, оскільки, крім позитивного впливу на суспільство, використання інформаційних ресурсів може призвести до втрати моральних принципів, цінностей та ідеалів;

3. Індивідуалізація соціальних послуг, відхід від масового виробництва, збільшення різноманітності організаційних форм, методів та технологій задоволення окремих соціальних потреб.

Хоча в області проектів соціальних інновацій існують високі ризики, вони є набагато дешевшими, ніж інші види інновацій, та з часом трансформують

сам спосіб функціонування соціальної системи і ведуть до ефективних результатів у всіх сферах життя людини.

Таким чином, розглянута класифікація соціальних інновацій дає можливість оцінити та охарактеризувати всі можливі напрями інноваційної діяльності на соціальній основі. Але класифікація є необхідною насамперед для визначення перспективних інновацій на сучасному етапі розвитку суспільства та сприяти його розвитку. Разом з тим класифікація інновацій дозволяє:

- визначитися із стратегією розвитку підприємства;
- усвідомити роль інновацій для суспільства, оцінити масштабність та спрямованість інноваційного процесу;
- залежно від причин виникнення та сфер діяльності створювати відповідні економічні механізми та організаційні форми управління;
- визначити особливості маркетингових систем розподілу і просування продукту, вибір і побудова яких залежить від типів інновацій, ступеня їх новизни.

Дослідження проблеми в теоретичному аспекті на сьогодні скоріше перебуває на етапі зародження. Тому вивчення цієї тематики є перспективним і подальші дослідження, на нашу думку, повинні бути сконцентрованими у напрямку вивчення потенціалу соціальних інновацій для їх упровадження, вивчення ризиків, що при цьому неминуче виникають, шляхів зведення їх до мінімуму, розроблення напрямків роботи з персоналом, у сфері охорони праці, з метою максимального зниження рівня опору та внутрішнього напруження, дослідження в напрямках управління гнучкістю як необхідною умовою розвитку суб'єктів господарювання.

Список літератури

1. Шумпетер, Й. А. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, кредита, процента цикла конъюнктуры) : пер. с нем. / Й. А. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 453 с.
2. Покропивний С. Ф. Інноваційний менеджмент у ринковій системі господарювання / С.Ф. Покропивний // Економіка України. – 1995. – № 2. – С. 24-31.
3. Бажал, Ю. М. Економічна теорія технологічних змін / Ю. М. Бажал – К.: Заповіт, 1996.–240 с.
4. Хучек, М. Социально-экономическое содержание инновации на предприятии / Марек Хучек // Вестник Московского университета. Серия экономика. – 1995. – № 1. – С. 622-71.
5. Санто, Б. Инновация как средство экономического развития: пер. с венг. / Б. Санто – М.: Прогресс, 1990. – 296 с.
6. Ильенкова, С. Д. Инновационный менеджмент / С. Д. Ильенкова. – М. : Банки и биржи, 2003. – 689 с.
7. Яковец, Ю. В. Эпохальные инновации XXI века. – М. Экономика, 2004. – 444с.
8. Федулова, Л. Развитие национальной инновационной системы Украины / Л. Федулова, Н. Пашута // Экономика Украины. – 2005. – № 3. – С. 35-47.
9. Луциків, І. Економічна суть інноваційної діяльності / І. Луциків // Галицький економічний вісник. — 2010. — №2 (27).— с.89-95
10. Лапко, О. О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання / О. О. Лапко. – К.: Ін-т екон. прогнозів., 1999.
11. Сутність і причини інноваційної діяльності підприємства [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://library.if.ua/book/32/2135.html>
12. Проблеми підвищення ефективної інфраструктури [Електронний ресурс] –Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppci/2009_21.pdf

13. Процесні та продуктові інновації в умовах економіки знань [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://economy.org.ua/2011/proceni-ta-produktovi-innovaci%D1%97-v-umovax-konomiki>

14. Інноваційний продукт у сільському господарстві як результат інноваційного процесу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=218>.

РЕЗЮМЕ

Жалдак Анна, Симченко Наталья

Социальные инновации в системе классификации инноваций

Статья посвящена классификации инноваций как важному фактору экономического развития. Исследуется роль и значимость социальных инноваций в условиях становления социально ориентированной рыночной экономики. Проведена классификация социальных инноваций по структурно-функциональным разделением.

RESUME

Zhaldak Ganna, Simchenko Nataliya

Social innovation in the classification system of innovation

Article is devoted to the classification of innovation as an important factor of economic development. The role and importance of social innovation in development of a socially oriented market economy are considered. There has been determined the classification of social innovation on the structural and functional divisions.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2012 р.